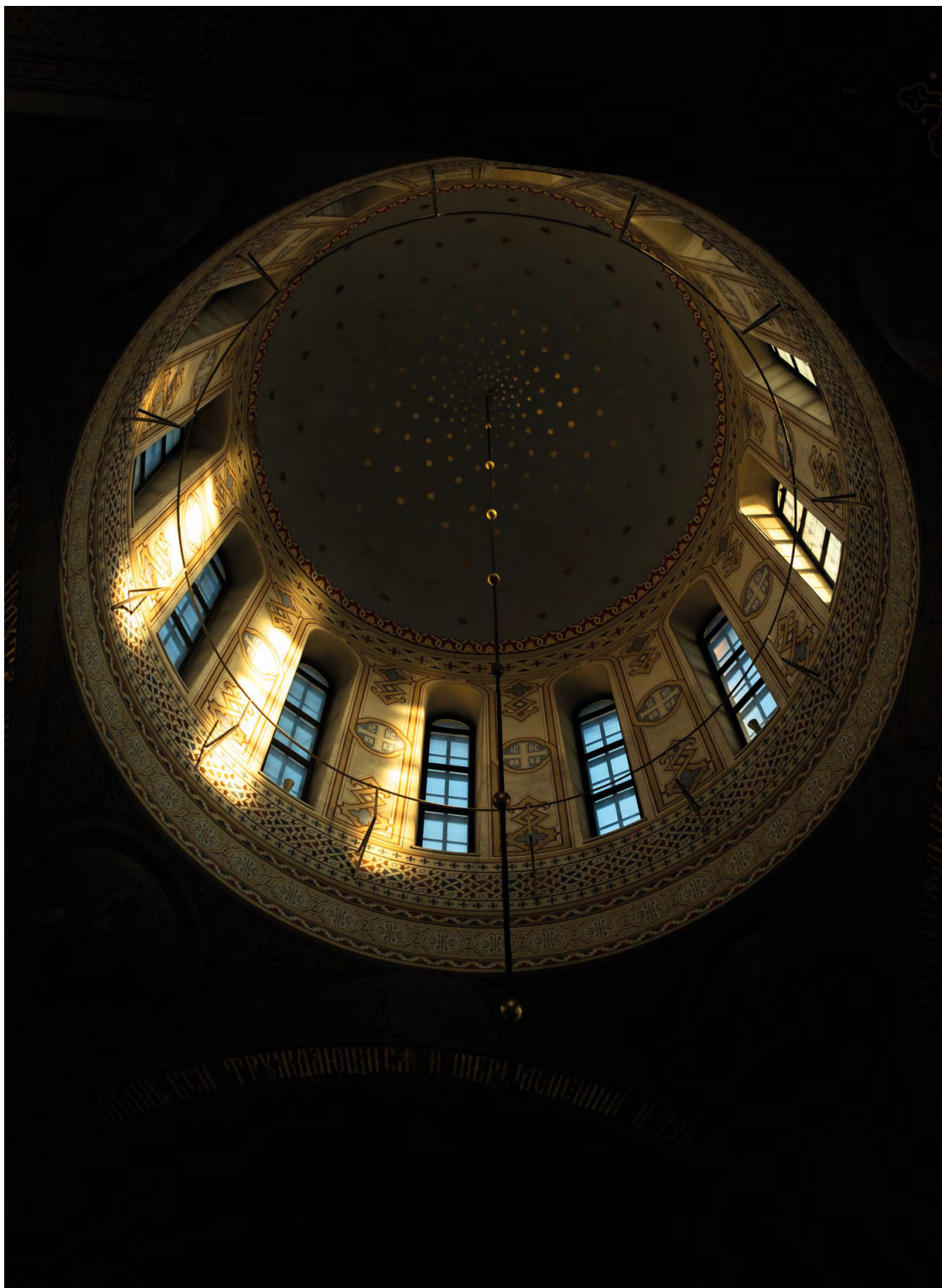

#8

Akateeminen vapaus tutki- muskohteena - havaintoja Afrikasta

Liisa Laakso

Abstract

News about violations of academic freedom have increased with the erosion of civil liberties and the decline of democratization. However, there is little empirical research on the political effects of academic freedom. There is also no consensus on the exact definition of the term. In this article, the meanings of academic freedom are approached through literature and practical advocacy work, and by presenting the indicator published in 2020 by the Varieties of Democracy database. As an example, we examine research results on the link between academic freedom and democracy in Africa, where the university institution has developed in the midst of rapid political changes. Based on interview material, we will focus on the experiences of scholars in Ghana, Cameroon, Kenya and Zimbabwe. Research data shows that academic freedom and higher education support democratic development far into the future. That is why they deserve long-term support through development cooperation.

1. Johdanto

Uutiset akateemisen vapauden loukkauksista ovat lisääntyneet ympäri maailmaa. Osittain syynä on tapausten saaman huomion kasvu kansainvälisten akateemista vapautta suojelevien järjestöjen, kuten Scholars at Risk -verkoston, työn ansiosta. Osittain ne kertovat kuitenkin myös laajemmasta kansalaisvapauksien rapautumisesta ja demokratisoitumiskehityksen taantumisesta. Akateemisen vapauden loukkauksia tapahtuu kaikilla tieteenaloilla ja erilaisissa poliittisissa olosuhteissa. Länsimaissa huomio on kohdistunut akateemisen työn yhteiskunnallisen arvostuksen tilaan, joka kytkeytyy myös yliopistojen ja tieteenalojen välisiin valtakamppailuihin ja eturistiriitoihin ja niiden hyvin pitkään historiaan. Kehittyvissä maissa ongelmat liittyvät usein yleisen sanavapauden rajoittamiseen.

Suomalaiset tutkijat kertovat itsensä suurinsa lisääntyneen populistisen vihapuheen seurauksena (Väliverronen & Saikkonen, 2021). Tanskassa parlamentti on paimentanut yliopistoja tutkimuksen politisoitumisesta ja tutkijoiden liiallisesta aktivismista (Goldschmidt Pedersen, 2021). Yhdysvalloissa keskustelua akateemisesta vapaudesta on käyty pitkään ja perusteellisesti. Oikeusistuimiin päätynyt tapaukset kertovat akateemisten käytäntöjen poliittisuudesta ja sosiaalisten normien muutoksista. Punninnassa ovat olleet opettajien ja opiskelijoiden poliittiset vapaudet, ilmaisunvapaudet, opintosuoritusten arvioinnit, opiskelijavalinnoissa ja rekrytoinneissa käytetyt kriteerit ja häirintäsyytökset (Levinson, 2007). Epäsuoremmin akateemista tilaa ovat kaventaneet terrorismin vastaisen sodan rajoitukset tutkijoiden ja opettajien

yhteistyölle ja liikkuvuudelle (Campbell, 2005).

Geopoliittiset jännitteet näkyvät kansainvälisen yhteistyön vaikeutumisen laajemminkin. Kiinan panostukset kansainvälisen tason huippututkimukseen ovat lisänneet sen kanssa tehtävän yhteistyön mielekkyyttä. Samalla maan kansalaisvapaudet akateeminen vapaus mukaan lukien ovat kehittyneet huonompaan suuntaan. Varsin poikkeuksellisesti Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö nosti nimeltä mainiten Kiinan esiin varoittaessaan yliopistoja tutkimustulosten käytöstä sotilastarkoituksiin. Ukrainan sota ja Venäjään kohdistuvat pakotteet ovat puolestaan rajoittaneet venäläisten kanssa yhteistyötä tehneiden tutkijoiden mahdollisuuksia jatkaa työtään. Akateemisen vapauden puolustaminen tällaisissa asetelmissä on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen tehtävä (Laakso, 2022).

Sananvapauteen liittyvistä tapauksista näkyvä esimerkki on Turkki, jossa vuoden 2015 jälkeen tuhansia hallitusta kritisoineita tai muuten vallanpitäjien silmissä epäilyttävään valoon joutuneita tutkijoita, mukana professoreita, dekaaneja ja rehtoreita, on irtisanottu tai viety oikeuden eteen. Monet joutuivat pakenemaan maasta. Ensin syynä oli Kurdialueella käynnissä olevien sotatoimien tuomitseminen ja sitten epäonnistunut vallankaappausyritys (Sertdemir Özdemir, 2021). Unkarista maanpakoon on joutunut kokonainen yliopisto: Central European University muutti Itävaltaan sen jälkeen, kun Unkarin populistinen oikeistohallitus kiristi ulkomaisella rahoituksella toimivien yliopistojen toimintaa. Jo tätä ennen tulilinjalle oli joutunut sukupuolentutkimus, jolla hallituksen mukaan ei ollut tieteellistä perustaa. Taustalla vaikutti

Central European Universityn ja sukupuolentutkimuksen edustaman liberalismiin ja niitä rahoittavan miljardööri George Sorosin vastainen kampanja (Chronowski & Vincze, 2021). Nigeriassa yliopiston opettajia on pidätetty, kun he ovat kritisoineet hallitusta maksamattomista palkoista (*Akwa Ibom State University*, 2020). Egyptissä ja Ugandassa taas hallitusten koronapolitiikan arvostelu on

Akateemisen vapauden poliittisista, yhteiskunnallisista tai taloudellisista vaikutuksista on yllättävän vähän tutkimustietoa.

vienyt tutkijoita vankilaan ('Egypt Arrests Activists Demanding Prisoners Are Freed amid Virus', 2020; 'Uganda Arrests Stella Nyanzi at Protest over Coronavirus Response', 2020).

Akateemisen vapauden kaventumisesta voi seurata vahinkoa paitsi tieteen edistymiselle myös demokraattiselle päätöksenteolle, joka edellyttää tietoperustaa ja tieteellisen tiedon arvostusta. Vaikka akateemisesta vapaudesta on kirjoitettu paljon, ja vielä enemmän sen loukkaamisesta, tutkimustietoa sen poliittisista, yhteiskunnallisista tai taloudellisista vaikutuksista on yllättävän vähän. Tämän artikkelin tarkoituksena on selvittää

akateemisen vapauden käsitettä ja merkityksiä kirjallisuuden, käytännön edunvalvontatyön, mittaamisessa käytettyjen indeksien ja tutkijoiden kokemusten avulla. Esimerkkikysymyksenä on akateemisen vapauden ja demokratian välinen yhteys ja esimerkkialueena Afrikka, jossa yliopistolaitos on kasvanut nopeiden poliittisten muutosten keskellä. Lähemmin tarkastellaan Ghanassa, Kamerunissa, Keniassa ja Zimbabwessa tapahtuneita muutoksia.

2. Akateemisen vapauden käsite

Akateeminen vapaus koskee ihmisiä, instituutioita ja tieteellistä tietoa (Altbach, 2001). Vilkkaasta aiheen ympärillä käydystä keskustelusta huolimatta sen täsmällisestä määritelmästä ei ole yksimielisyyttä (Grimm & Saliba, 2017). Määritelmää voi lähestyä negatiivisten ja positiivisten oikeuksien kautta. Ensin mainittua edustavat lähinnä hallitusten välisissä periaatepäätöksissä ja lainsäädännössä esiintyvät periaatteet, joiden mukaan tutkijoilla, opettajilla ja opiskelijoilla tulee olla oikeus tehdä työtään ilman häirintää, valita tutkimusaiheensa ja -menetelmänsä, kerätä tutkimusaineistoja sekä analysoida ja julkaista tuloksia ilman tiedeyhteisön ulkopuolelta tulevia rajoituksia. Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1966 hyväksymän yleissopimuksen mukaan ”sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan tieteelliselle tutkimukselle ja luovalle toiminnalle välttämätöntä vapautta” (*Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus*, 1966, 15 artikla 3 §). Vuonna 1997

Unesco määritteli akateemisen vapauden oikeudeksi, jota ei rajoiteta millään doktriinilla tai institutionaalisella sensuurilla ('TUPsyS — United Nations Activities', 1998). Akateemista vapautta onkin kirjallisuudessa ansiokkaasti arvioitu yliopistojen autonomian perustuslaillisten, lainsäädännöllisten ja niiden omiin johtosääntöihin kirjattujen sääntöjen perusteella (Appiagyei-Atua et al., 2016; Karran et al., 2017; Karran & Mallinson, 2019). Esimerkiksi Suomessa tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus ja yliopistojen itsehallinto on turvattu perustuslaissa (16 § ja 123 §).

Tiedeyhteisön jäsenten omista kokemuksista korostuvat positiiviset oikeudet, tutkimuksen, opetuksen ja oppimisen rahoituksen riittävyys ja pitkäjänteisyys sekä huoli akateemisen työn markkinoistumisesta (Dönmez & Duman, 2021). Positiivisten oikeuksien piiriin kuuluu myös tieteellisen työn yhteiskunnallinen arvostus, tutkijoille annettu tila osallistua julkiseen keskusteluun ja heidän kuulemisensa politiikkaohjelmien ja poliittisten päätösten valmistelussa. Esimerkiksi Afrikan tiedeyhteisön vuonna 1990 antamassa Kampalan julistuksessa akateemisesta vapaudesta korostuu juuri tutkijoiden sosiaalinen vastuu (Kampala Declaration, 1990).

Sisällöllisen kuvan akateemisen vapauden ymmärtämisestä saa sitä puolustavien järjestöjen toiminnasta. Ne keskittyvät vaarassa olevien tutkijoiden tukemiseen vetoomuksilla ja turvapaikkojen järjestämisellä tilanteissa, joissa tutkijat ovat joutuneet häirinnän kohteeksi tai joutuvat jättämään työpaikkansa ja kotimaansa. Toiminnan perinteet ulottuvat natsi-Saksassa vainottujen tutkijoiden ja opettajien

pelastamiseen erityisesti Britanniaan ja Yhdysvaltoihin. Academic Assistance Council perustettiin vuonna 1933 ja jatkaa edelleen Lontoossa toimintaansa nimellä Council for Assisting Refugee Academics, CARA (Marks et al., 2011). Sillä on ollut viime aikoina ohjelmia muun muassa Irakissa ja Zimbabwessa. Vuosien 2003 ja 2006 välillä yli 350 irakilaista tutkijaa murhattiin ja tuhannet joutuivat sodan vuoksi pakenemaan maasta. Turvapaikkojen järjestämisen lisäksi CARA on vuoden 2006 jälkeen tukenut kymmeniä tutkijoita Irakin jälleenrakentamisessa. Taloudellisen ja poliittisen kriisin romahduttamassa Zimbabwessa CARA on rahoittanut muun muassa virtuaalisen opetuksen hankkeita, joilla on mahdollistettu ulkomaille muuttaneiden opettajien osallistuminen opetukseen. Yhdysvaltalaisen New University in Exile -konsortion juuret ovat New Schoolissa, joka perustettiin vuonna 1933 natsveja pakenevia tieteentekijöitä varten Rockefeller-säätiön tuella (Friedlander, 2017). Syksyllä 2021 nykyään 11 yliopiston yhteinen konsortio käynnisti varainkeruun afganistanilaisten tutkijoiden, opettajien ja opiskelijoiden pelastamiseksi. Se auttaa esimerkiksi pakenemaan joutuneita taiteilijoita rekrytoitumaan jäsenyliopistoihinsa yhdessä taiteilijoiden vapautta puolustavan Artistic Freedom Initiativen kanssa. Esimerkki eurooppalaisesta kansallisesta ohjelmasta on Ranskan valtion Le Programme National d'aide à l'accueil En Urgence Des Scientifiques En Exil (PAUSE) (2018), joka tukee ranskalaisia yliopistoja turvapaikkaa hakevien tutkijoiden rekrytoimisessa.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 Latvian yliopisto ryhtyi koordinoimaan kansainvälistä tiedonke-

ruu- ja tiedonvälitysverkostoa (#ScienceForUkraine) tukimahdollisuuksista vaaraan joutuneille opiskelijoille ja tutkijoille. Esimerkiksi Suomen ympäristökeskus ilmoitti Twitterissä (@SYKE 2.3.2022) tarjoavansa paikan ukrainalaiselle väitöskirja- tai postdoc-tutkijalle.

Järjestöjen ja ohjelmien toimintatavat, painopistemäärät ja painopistealueet vaihtelevat, mutta yhteisistä tavoitteista kertoo niiden välinen tiivis yhteistyö. Vuonna 1999 perustettu Scholars at Risk -verkosto (SAR) ja Institute of International Education koordinoivat Scholar Rescue Fundia, IIE-SRF:ää, joka rahoittaa vaarassa olevien tutkijoiden ja opettajien rekrytointia. Verkostossa on yli 500 yliopistoa 40 maasta - myös Suomesta. Esimerkiksi vuonna 2020 IIE-SRF tuki Jemenin sisällissodasta pakenemaan joutuneiden tutkijoiden työllistymistä 14 eri maahan. Verkosto järjestää myös koulutusta tutkijoiden oikeuksista. *Free to Think* -vuosikirjassa se raportoi tietoonsa tulleista akateemisen vapauden loukkauksista. Väkivallan, perusteettomien pidätysten, tuomioiden ja erottamisten lisäksi vuosikirja kertoo virtuaalisissa oppimisympäristöissä tapahtuneista rasistisista häirintätapauksista Yhdysvalloissa (2021).

SARin kuten muidenkin hädässä olevia tutkijoita auttavien järjestöjen välittämä kuva akateemisen vapauden kehityskuluista painottuu maihin, joihin niiden toiminta on keskittynyt, tai maihin joissa tilanne on huonontunut nopeasti. Paradoksaalisesti sellaiset akateemisia vapauksia rajoittavat maat, joissa tilanne on ollut pitkään huono, voivat jäädä kokonaan huomiotta. Systemaattisesti kaikista maailman valtioista tietoa keräävät tietokannat pyrkivät vastaamaan laajempaan tiedontarpeeseen.

3. Akateemisen vapauden mittaaminen

Akateemisen vapauden tason arvioinnille on luotu myös mittareita. Usein se on kytketty johonkin toiseen ilmiöön kuten ilmaisen vapautteen, kansalaisoikeuksiin, demokratiaan tai yliopistojen yhteiskunnalliseen rooliin. Esimerkiksi Times Higher Educationin rankingissa, joka arvioi yliopistojen osallistumista Yhdistyneiden kansakuntien kestävä kehityksen ohjelmaan, tavoitteen numero 16 ”rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto” kohdalla mukana ovat akateemisen vapauden edistäminen 6,6 %:n painotuksella, yliopistodemokratia 3,35 %:n painotuksella ja neutraalin foorumin tarjoaminen poliittiselle keskustelulle 4 %:n painotuksella. Kyse on siis vain yhdestä tavoitteesta ja melko pienestä painotuksesta. Vertailtavuutta heikentää myös tiedonkeruun perustuminen itsearviointiin ja vapaaehtoisuuteen (*Times Higher Education Impact Rankings Methodology*, Version 1.3, 2021, pp. 122–125).

Tavallisimmin mittarit perustuvat asiantuntijakyselyihin. Vertailevassa tutkimuksessa laajalti käytetyssä yhdysvaltalaisessa Freedom Housen tekemässä maailman maiden luokittelussa vapaiksi, osittain vapaiksi ja ei-vapaiksi, akateemista vapautta arvioidaan osana sanan- ja uskonnonvapautta. Akateemista vapautta koskeva kysymys viittaa koko koulutusjärjestelmään kohdistuvaan poliittiseen mielipiteenmuokkaukseen (Freedom House, 2021). Koska käsitteen sisältöä ei ole eritelty enempää, riippuu asiantuntija-

vastaajien omasta harkinnasta, kuinka paljon he painottavat korkeakoulutusta ja huomioivat muut ulottuvuudet kuten tutkimuksen vapauden. Arvioiden subjektiivisuudella onkin suuri vaikutus niiden luotettavuuteen ja vertailtavuuteen.

Asiantuntija-arvioiden etu on kuitenkin asiantuntijoiden mahdollisuus huomioida sekä akateemisen vapauden lainsäädännöllinen suoja että sen käytännön toteutuminen. Asiantuntijoihin luottaa myös Göteborgin yliopiston koordinoima Varieties of Democracy -tietokanta (V-Dem), jonka vaalidemokratiamittariin kuuluu akateeminen ja kulttuurinen vapaus ottaa kantaa poliittisiin kysymyksiin (Teorell et al., 2019). Laajempi ja täsmällisemmin akateemiseen vapauteen kohdentuva yhdistelmäindikaattori lisättiin tietokantaan vuonna 2020. Poliittisen kannanoton vapauden lisäksi indikaattorissa on mukana neljä uutta asiantuntija-arviota: tutkimuksen ja opetuksen vapaus, mahdollisuudet akateemiseen liikkuvuuteen ja tutkimustulosten levittämiseen sekä yliopistojen institutionaalinen autonomia ja yliopistokampuksen turvallisuus. Erityisesti viimeinen huomioi myös opiskelijat ja heidän vapautensa. Faktatietoina indikaattoriin on koodattu tieto siitä, onko maassa toimivaa yliopistolaitosta vai ei, ja *de jure* akateemisen vapauden taso kansallisen lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten ratifioinnin perusteella. Kokonaisuuden osatekijät on johdettu Unescon vuonna 1997 antamasta suosituksesta korkeakouluopettajien aseman turvaamiseksi ('IUPsyS — United Nations Activities', 1998). Tietokannassa indikaattorin vuosittainen arvo on määritelty yli 180 maalle ja alueelle taannehtivasti vuodesta 1900 lähtien (Spannagel et al., 2020).

Vaikka V-Dem-indikaattorikin eittämättä on vaillinainen, sen myötä akateemisen vapauden globaalien, alueellisten ja maakohtaisen tilan ja siinä tapahtuneiden muutosten tarkasteleminen on helpottunut. Tämä on avannut mahdollisuuksia empiirisille vertaileville tutkimusasetelmille. Kiinnostava tutkimuskysymys koskee akateemisen vapauden ja demokratian välistä yhteyttä.

4. Akateeminen vapaus ja demokratia

Akateemisen vapauden ja demokratian välinen korrelaatio näyttää selvältä. Kuvio 1 esittää akateemisen vapauden ja demokratian tasojen kehitystä Euroopassa vuosina 1900–2022 V-Dem-tietokannan indikaattoreihin perustuen (Coppedge et al., 2022). Korrelaatio on myös helppo ymmärtää. Intuitiivisesti voi olettaa, että demokraattinen hallintomalli, jossa määritelmän mukaan kunnioitetaan kansalaisvapauksia, tukee akateemista vapautta, ja autoritaarinen hallinto rajoittaa sitä. Kausaalisuuden voi teoretisoida myös toiseen suuntaan. Akateemisen vapauden loukkaukset voivat heikentää demokraattisen päätöksenteon perustaa ja sen hyväksyttävyyttä. Korrelaation lisäksi huomionarvoista on, että kehityskulut eivät ole lineaarisia. Aivan kuten demokratia myös akateeminen vapaus voi rapautua.

Äkillisiä poliittisia muutoksia läpikäynyt Afrikka, jossa myös korkeakoulusektori on ripeästi laajentunut, tarjoaa mielenkiintoisen alueen tarkastella akateemisen vapauden ja demokratian suhdetta tarkemmin. Kylmän sodan päättymisen jälkeen kiihtyneet vaatimuk-

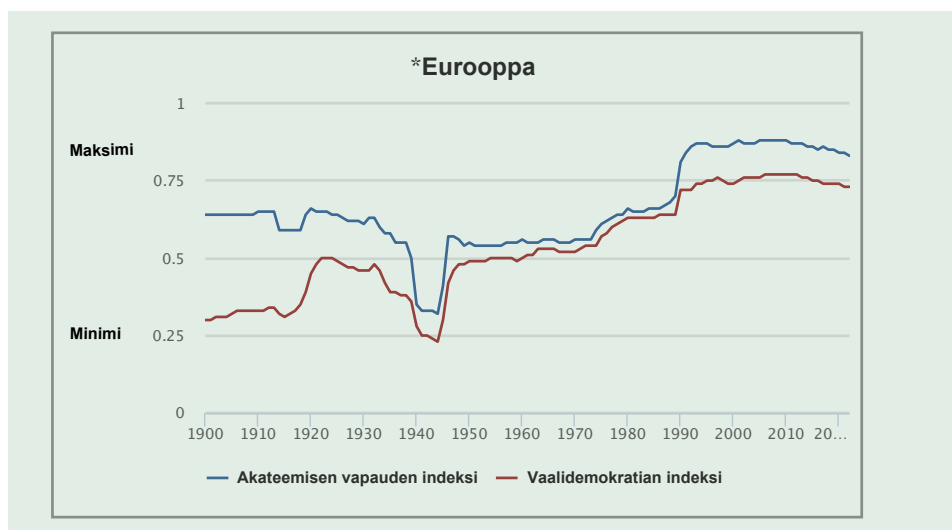
set demokratian puolesta yhdistyivät Afrikassa taloudellisiin kriiseihin ja hintojen nousua vastustaviin kansalaisten protesteihin. Älymystöillä oli tuolloin tärkeä rooli sekä kansalaisyhteiskunnan organisoijina että hallitusten neuvonantajina muutosprosesseissa kohti monipuoluejärjestelmiä. Poliittinen muutos oli kokonaisvaltainen: vuonna 1990 Afrikan 54 valtion joukosta vain viisi, Botswana, Gambia, Mauritius, Senegal ja Zimbabwe, sovelsi yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta useamman kuin yhden poliittisen puolueen järjestelmässä. Vuonna 1994 tilanne oli päinvastainen. Uganda ja Eritrea, joiden perustuslait estivät poliittisten puolueiden vapaan perustamisen, olivat poikkeuksia (Bratton & Van de Walle, 1997, pp. 6–7).

On siis perusteltua olettaa, että tuolloin vallinneella tietämyksellä ja akateemisen vapauden tasolla on ollut vaikutusta muutosten onnistumiseen. Koska tieteellinen tutkimus, puhumattaakaan tutkijankoulutuksesta ja korkeakou-

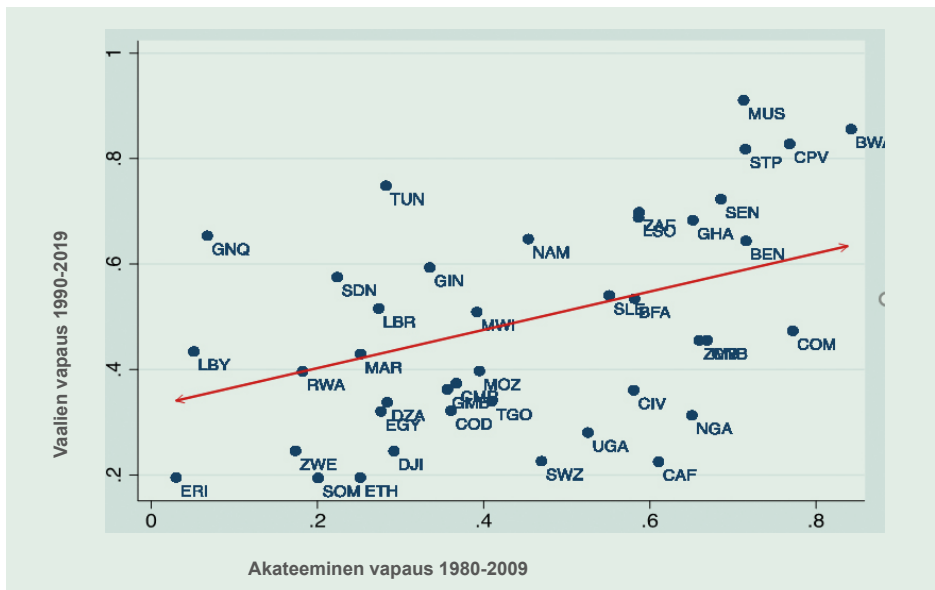
lutuksesta, vie aikaa, voidaan myös olettaa, että akateemisen vapauden vaikutukset näkyvät pitkälle tulevaisuuteen. Akateemisen vapauden ja vaalidemokratian yhteyttä koskevassa tutkimuksessaamme (Kratou & Laakso, 2021) kysyimme, voiko Afrikan maiden erilaisia demokratian tasoja ja niissä tapahtuneita muutoksia selittää niitä edeltäneillä akateemisen vapauden tasoilla.

Vaalien vapauden ja rehellisyyden ja niitä edeltäneen akateemisen vapauden välillä on yhteys. Kuvio 2 osoittaa, että mitä korkeammalla tasolla akateeminen vapaus oli ollut kymmenen vuotta ennen vaalien järjestämistä, sitä vapaammat ja reilummat ne olivat.

Koulutustason nousun myönteinen vaikutus demokratisoitumiseen on ollut tukijoiden tiedossa jo pitkään (ks. Lipset, 1959). Yliopistolaitoksella on inhimillistä pääomaa ja sitä kautta demokratiaa vahvistava rooli (Glaser et al., 2007). Selvää on ollut myös se, että koulutustason nosto ei yksinään demokratisoi poliittisia

Kuvio 1. Akateeminen vapaus ja demokratia Euroopassa

Kuvio 2 Akateeminen vapaus ja vapaat vaalit Afrikassa
Lähde: Kratou & Laakso, 2021, Supplemental material, Figure A.3.

järjestelmiä (Acemoglu et al., 2005). Täsmällinen tutkimuskysymyksemme olikin akateemisen vapauden perinteen vaikutus siihen, kuinka korkea koulutustaso tukee vaalidemokratiaa. Empiiriset testimme V-Dem-aineistolla, ja tulosten kontrollointi Freedom Housen ja Polity 2:n (Marshall et al., 2019) tietokantojen demokratio-indikaattoreilla, osoittivat, että mitä korkeammalla tasolla akateeminen vapaus oli ollut maiden siirtyessä monipuoluedemokratiaan, sitä paremmin korkea koulutustaso tuki uuden hallintomallin vakiintumista.

Maat, joissa akateeminen vapaus oli ollut rajoitettua, korkea koulutustaso ei estänyt vaalien manipulointia ja opposition tukahduttamista. Jos maassa ei ole akateemisen vapauden perinnettä, autoritaariset hallitukset voivat käyttää asiantuntijoita ja tutkimuskapasiteettia oman asemansa pönkittämiseen ja poliittisen

osallistumisen rajoittamiseen muodollisesta monipuoluedemokratiasta huolimatta. Akateeminen myöntyväisyys on siis välttämätöntä autoritaarisille valtioille, jotka investoivat korkeakoulutukseen ja tutkimukseen. Esimerkiksi Ruandassa koulutustaso ja korkean teknologian osaaminen ovat nousseet nopeasti, mutta monipuoluejärjestelmästä huolimatta vaalidemokratian taso on pysynyt matalana (Loyle, 2016). Niin on myös akateemisen vapauden laita (kuvio 2). Afrikan ulkopuolella ja yksipuoluejärjestelmien joukossa näkyvä esimerkki kasvavasta tutkimuspanoksista ja akateemisesta myöntyväisyydestä on Kiina (Perry, 2020).

Afrikkalaisen yliopistolaitoksen historiallinen kehitys ja yliopistoissa työskentelevien tutkijoiden ja opettajien kokemukset antavat lisävalaistusta akateemisen vapauden ja demokratiakehityksen suhteesta.

5. Kokemuksia Afrikasta

Monissa Afrikan maissa oli toimiva yliopistolaitos jo niiden itsenäistytessä, tai sellainen perustettiin heti itsenäistymisen jälkeen. Valtiovallan tuki yliopistokoulutukselle oli vahvaa. Laajentuvalla julkisella sektorilla tarvittiin virkamiehiä, ja kehitysodotukset olivat korkealla. 1970-luvun öljykriisin ja syvenevien velkaongelmien jälkeen jouduttiin kuitenkin julkisen sektorin sopeutusohjelmiin, jotka kurittivat myös koulutuslaitosta. Itsenäistymisen jälkeen luodut monipuoluejärjestelmät rapautuivat sosialismin, esimerkkinä Tansania, tai markkinatalouden, esimerkkinä Kenia, nimiin vannoviksi johtajakaksiksi hallintamalleiksi, joita on tutkimuskirjallisuudessa luonnehdittu neopatriarmoniaalisiksi tai klientelistisiksi (Erdmann & Engel, 2007). Hallitusten politiikan kritisointi voimistui yliopistoissa. Ja niin voimistuivat myös hallitusten pyrkimykset rajoittaa yliopistoissa käytävää poliittista keskustelua. Maailmanpankin vuonna 1992 julkaiseman raportin mukaan Afrikan maiden hallitukset syyttivät yliopistojaan opposition tukemisesta ja puuttuivat siksi yhä kärkeämmin niiden toimintaan takaamatta niille kuitenkaan edes välttämätöntä rahoitusta (Saint, 1992, p. xiv, 129).

Yliopistojen autonomian vahvistamiseksi kansainväliset rahoituslaitokset kehittivät Afrikan kehitysyhteistyökumppaneita tukemaan yliopistojen itsearviointeja, omaa strategiasuunnittelua ja resursien hallintaa (International Bank for Reconstruction and Development, 1994, pp. 60–61). Käytännössä tämä tarkoitti julkishallinnossa kansainvälisestikin muotiin tulleiden tulosjohtamismallien

varhaista soveltamista afrikkalaisissa yliopistoissa. Tärkeimpänä tai ainoana tavoitteena ei kuitenkaan ollut niiden toiminnan tehostaminen vaan etäisyyden otto valtiovallan holhoukseen. Autoritaarisia johtajia vastustaneisiin kansannousuihin ja monipuoluejärjestelmiin siirtymiseen yhdistyi Afrikassa näin myös yliopistolaitoksen uudistaminen.

Se, miten yliopistot ovat onnistuneet kasvattamaan autonomiaansa, on kuitenkin vaihdellut. Appiagyei-Atuan ynnä muiden analyysi akateemisen vapauden lainsäädännöllisestä suojasta Afrikan maissa osoittaa, että alle puolessa niistä yliopiston autonomia tai tutkimuksen ja opetuksen vapaus on tunnustettu perustuslain tasolla. Tutkijat selvittivät itsehallinnon toteutumista myös yliopistokollegioiden ja hallitusten kokoonpanoissa. Heidän käytössään olleiden 35 maan yliopistoja koskeneiden johtosääntöjen mukaan peräti viidenneksessä näistä, kahdeksassa maassa, päätösvalta oli kokonaan maan hallituksen käsissä (Appiagyei-Atua et al., 2016, pp. 90, 93).

Koska yksittäisessä yhteiskunnassa tapahtuneiden kehitysten ymmärtämiseksi on tunnettava niiden historiallista kontekstia, esitän lopuksi välähdyksenomaisen katsauksen Ghanaan, Kameruniin, Zimbabween ja Keniaan, maihin, joiden demokratiakehitykset ovat kulkeneet eri suuntiin. Eritahtisesti ovat muuttuneet myös niiden akateemisen vapauden tasot. Näiden muutosten merkityksistä tietävät parhaiten yliopistojen tutkijat ja opettajat, joita muutokset suoraan koskevat. Olen tutkimusryhmäni kanssa haastatellut vuosina 2019–2020 yhteensä neljäkymmentä Ghanan, Kamerunin, Kenian ja Zimbabween merkittävimmissä kansallisissa yliopistoissa työskentelevää politiikan

tutkimuksen tutkijaa tai opettajaa. Yksi vapaamuotoisten haastattelujen teemoista oli akateeminen vapaus. Haastatteluista poimitut esimerkit tuovat lisävalaistusta akateemisen tilan ja politiikan väliseen vuorovaikutukseen.

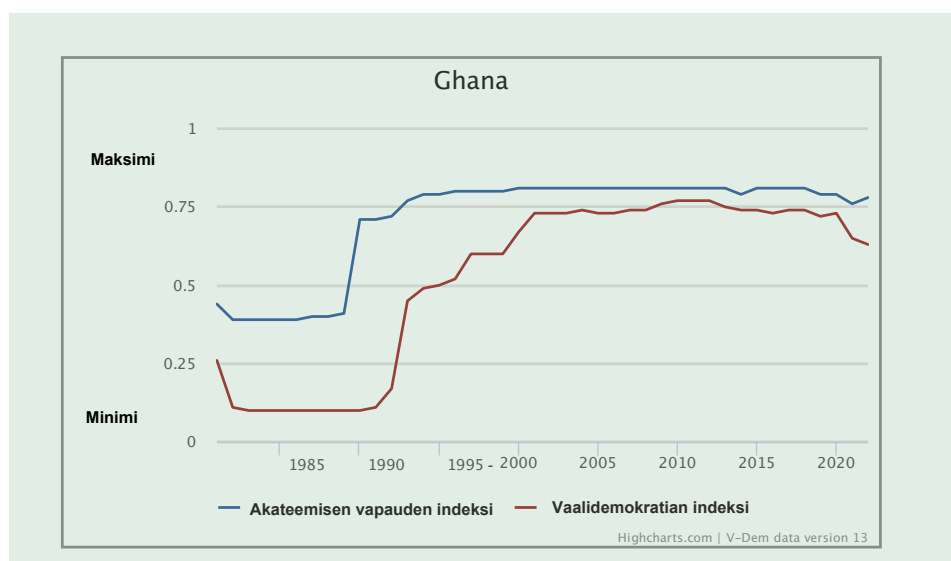
6. Ghana

Ghanan hallinnon demokratisoituminen alkoi poliittisten puolueiden vapaan järjestäytymisen sallivalla perustuslain muutoksella vuonna 1992. Valta vaihtui kuitenkin vasta vuonna 2000, jolloin entinen sotilasjohtaja Jerry Rawlings ja hänen puolueensa hävisivät vaalit. Kahdeksan vuotta kestänyt siirtymäkausi oli jännitteinen, opposition kannattajia häirittiin ja demokratiaa vaativia mielenosoituksia tukahdutettiin väkivaltaisesti. Samalla Ghanan demokratiaprosessin ulkoinen tuki oli mittavaa: Ghana oli yksi

Tanskan kansainvälisen kehitysviraston Danidan demokratiatuen pääkohteita; vaalitutkimuksia tukivat muun muassa Yhdysvaltain USAID ja saksalaiset aatteelliset säätiöt, kuten Friedrich Ebert Stiftung. V-Dem-tietokannan indikaattorit kuviossa 3 osoittavat demokratian tason asteittaisen kohenemisen hyvälle tasolle vuosituhannen vaihteen jälkeen.

Kiinnostavaa on, että akateeminen vapaus ei ollut täysin tukahdutettua edes sotilashallinnon aikana ennen vuotta 1990, ja että sen taso on noussut nopeasti poliittisen murroksen jälkeen. Aktiivinen ja äänensä kuuluviin saanut akateeminen yhteisö on ollut tärkeä toimija demokratian vakiintumisessa.

Tämä käy ilmi ghanalaisten politiikan tutkijoiden haastatteluista, joita teimme syksyllä 2019. University of Ghanan professorin mukaan yliopiston opettajat keskustelivat politiikasta vapaasti jo sotilashallinnon aikana: ”ketään ei pantu vankilaan mielipiteidensä vuoksi.” Eräs

Kuvio 3. Akateeminen vapaus ja demokratia Ghanassa

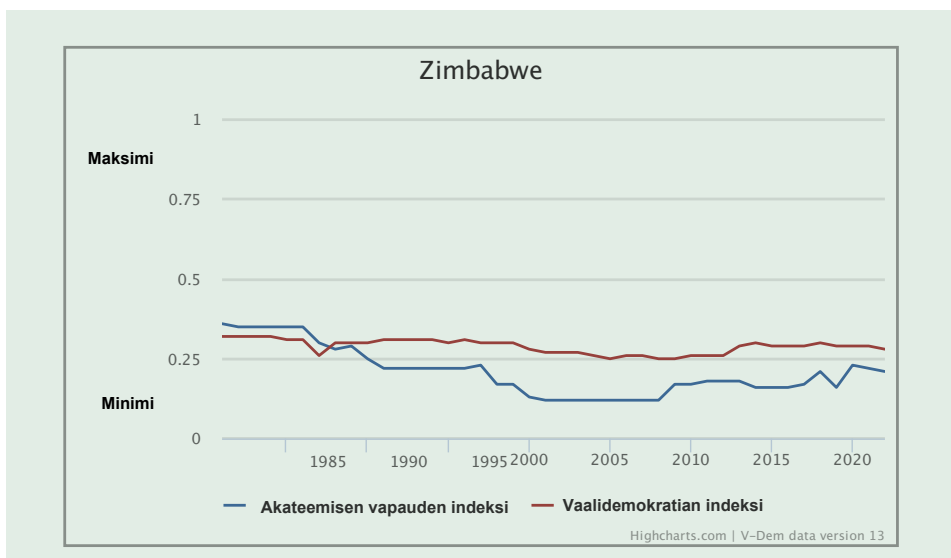
toinen professori kertoi, että häntä oli varoitettu Jerry Rawlingsin lähipiiristä esittämästä liian kriittisiä poliittisia mielipiteitä, mutta kun hän oli päättänyt ”ajatella ja kirjoittaa, tai ajatella ja puhua, vain taivas oli rajana”. 2000-luvulla poliitikkojen suhtautuminen riippumattomaan tutkimukseen koettiin jo arvostavaksi. Haastattelemamme tutkijat kertoivat esimerkkejä parlamentin kuulemisista ja kansanedustajien kanssa käymistään keskusteluista, joilla he olivat kyenneet vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon.

Akateemisen vapauden hyvästä tasosta kertoo se, että Ghana on saanut isännöidäkseen maanosan kansalaisten mielipiteitä mittaavan Afrobarometrin päätoimipisteen ja esimerkiksi Afrikan yliopistojen yhdistyksen AAU:n pääkonttorin. Hyvää tasoa ei kuitenkaan voi pitää annettuna. Vuonna 2020 hallitus esitti parlamentille lakimuutoksen, joka olisi antanut sille vallan nimittää enemmistö yliopistokolle-

gion jäsenistä. Yliopistolaisten vastustuksen vuoksi lakiesitystä lykättiin. Opettajien ja tutkijoiden järjestöt ovat jatkaneet taistelua lakiesityksen pysyväksi hyllyttämiseksi (Kokutse, 2021).

7. Zimbabwe

Akateeminen vapaus oli Zimbabwessa vuonna 1980 samalla tasolla kuin Ghana (kuvio 4), mutta sen jälkeen tapahtunut kehitys on ollut ollut hyvin erilainen. Vapautustaistelun, vuonna 1979 solmitun rauhansopimuksen ja sitä seuranneisiin yhtäläisellä äänioikeudella järjestettyihin vaaleihin päättyneen valkoisen vähemmistöhallinnon jälkeen väestön koulutustaso kasvoi nopeasti. Talous ei kuitenkaan kasvanut työvoiman kasvun mukana. Kansainvälisten rahoituslaitosten myötävaikutuksella tapahtunut avautuminen kansainvälisille markkinoille johti 1980-

Kuvio 4. Akateeminen vapaus ja demokratia Zimbabwessa

luvun lopulla konkurssiaaltoon, joka pahensi tilannetta entisestään.

Tyytymättömyys antoi pontta ammat-
tiedustelyliikkeelle ja kansalaisjärjestöille
järjestäytyä poliittiseksi oppositioksi.
Yliopiston opettajat, tutkijat ja opiskelijat
vaativat politiikan muutosta. Tähän
liikehdintään ja muualla Afrikassa päinvas-
taiseen suuntaan tapahtuvaan kehitykseen
kaatui hallituksen suunnitelma perustaa *de
jure* yksipuoluevaltio, mikä rauhansopi-
muksen mukaisesti olisi perustuslain
muutoksella tullut mahdolliseksi vuonna
1990.

Aivan kuten Ghanassa, myös Zimbab-
wessa kehitysyhteistyökumppaneiden
antama tuki demokratialle ja sitä koske-
valle tutkimukselle oli merkittävää.
Zimbabwelaiset tutkimukset vaalidemo-
kратиasta ja monipuoluejärjestelmän tuesta
äänestäjien keskuudessa saivat laajaa
huomiota koko maanosassa (esim. Moyo,
1992). Nopeasti vahvistuvasta uudesta
oppositiosta tuli uhka presidentti Robert
Mugaben hallitukselle ja hallitsevalle
puolueelle. Hallitus turvautui yhä väkival-
taisempiin keinoihin opposition tukahdut-
tamiseksi. Tämä painoi myös akateemisen
vapauden pohjalukemiin. Dramaattisim-
pana seurauksena on ollut opettajien ja
tutkijoiden maastamuutto. Taloudellinen
ahdinko ja turhautuminen ovat heikentä-
neet rajusti aiemmin Afrikan parhaimpiin
kuuluneiden opinahjojen mainetta.

Tässä tilanteessa hallituksen esittämät
vaatimukset yliopistoille tuottaa innovaati-
oita, teollistaa Zimbabwea ja auttaa
hallitsevaa puoluetta tulevaisuuden
haasteisiin vastaavan poliittisen ideologian
kirjoittamisessa (Matenga, 2021) ovat vain
syventäneet tutkijoiden ja opettajien
turhautumista. Syksyllä 2019 haastattele-
mamme University of Zimbabwe

professori esittikin retorisen kysymyksen:
”Millaista roskapuhetta, kuinka politiikan
tutkimuksella voi muka teollistaa maata?”
Yliopistossa opettava lehtori kertoi
opetusministerin sanoneen heille täsmälli-
sesti, että jos he eivät halua työskennellä
valtion yliopistossa, he voivat irtisanoutua
ja lähteä: ”Yliopiston autonomia on
suhteellista autonomiaa.”

Opettajat ja tutkijat yrittivät selviytyä
käytännön haasteista, sähkökatkoista ja
polttoainepulasta, palkoilla, jotka inflaatio
oli syönyt. Kehitysavunantajien tarjoamat
konsulttiprojektit ja ulkopuolinen tutki-
musrahoitus ovat monille elinehto ja
edellytys jatkaa akateemista työtä.

8. Kamerun

Kamerunissa akateemisen vapauden taso
oli alhainen ennen muodolliseen monipuo-
luejärjestelmään siirtymistä. Se nousi
asteittain vuosituhaten vaihteessa, mutta
on huonontunut jälleen. Demokratian taso
on kohentunut vain vähän (kuvio 5). Paul
Biyen valtakausi on jatkunut katkeamatta
vuodesta 1982. Vuonna 2022 hän oli
toiseksi pisimpään palvellut presidentti
Afrikassa (Päiväntasaajan Guinean
Teodoro Obiangin jälkeen).

Opposition toimintaa on tukahdutettu
ja oppositiota tukeneita tutkijoita ja
opettajia on vaiennettu. Tilanteen huono-
nemisessa vuoden 2016 jälkeen näkyvä
maan englanninkielisissä länsiosissa
käytävä sisällissota itsenäistymistä vaati-
vien separatistien ja hallituksen joukkojen
välillä. Hallituksen tukahduttamistoimien
uhreiksi ovat joutuneet myös englannin-
kieliset yliopistoyhteisöt, jotka jo 1990-
luvun alusta kampanjoivat aktiivisesti

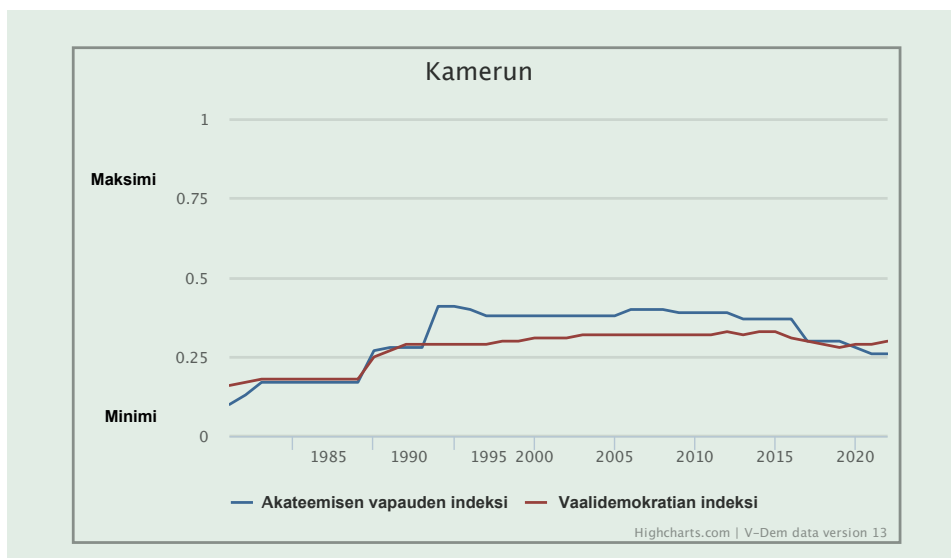
yliopistojen autonomian puolesta (Konings, 2004). Opposition kannattajiin kuuluneita tutkijoita ja opettajia on vangittu ilman oikeudenkäyntiä.

Useimpien haastattelemiemme tutkijoiden mukaan poliittiseen keskusteluun osallistuminen on Kamerunissa vaarallista. Väitöskirjatutkija Université de Yaoundé II:ssa kertoi, että hallitus ei ”kontrolloi yliopiston opetusohjelmaa, se kontrolloi ihmisiä”. Professori samasta yliopistosta totesi, että ”Kamerun on valtio, joka valitsee yhteiskunnasta parhaimmat omaan käyttöönsä”. Eräs kontrollin välineistä oli tutkijoiden julkinen häväistys: ”Se on hyvin, hyvin väkivaltaista.” Toisen professorin mukaan tutkijat sensuroivat kirjoituksiaan ja sanomisiaan. Mutta haastateltaviemme joukossa oli myös akateemisen myöntäväsyyden edustaja, presidentin neuvonantajana toimiva professori, jonka mukaan Kamerun on hyvin vapaa maa, koska ”maan presidentti uskoo vapauteen”.

9. Kenia

Keniaissa oikeus perustaa poliittisia puolueita palautettiin vuonna 1991. Kuten kuviosta 6 käy ilmi, poliittinen kehitys jatkui pitkään epävakaina. Vaalidemokratian taso on kohentunut asteittain, mutta parantamisen varaa on edelleen paljon. Akateeminen vapaus sen sijaan on kasvanut suhteellisen korkealle tasolle, vaikka se oli 1980-luvulla alhaisempaa kuin Ghannassa ja Zimbabwessa. Tämä myönteinen kehitys tuli esille myös haastatteluisamme.

Professori kuvaili akateemisen maailman jännitteitä monipuoluejärjestelmään siirryttäessä 1990-luvun alussa. Akateeminen yhteisö ei hänen mukaansa ollut yhtenäinen: ”Oli niitä, jotka halusivat miellyttää hallitusta, niitä jotka halusivat pysyä mahdollisimman kaukana julkisesta keskustelusta, ja niitä, jotka olivat valmiita käymään kriittistä keskustelua.” Ensimmäiset mainitut olivat hänen mukaansa olleet

Kuvio 5. Akateeminen vapaus ja demokratia Kamerunissa

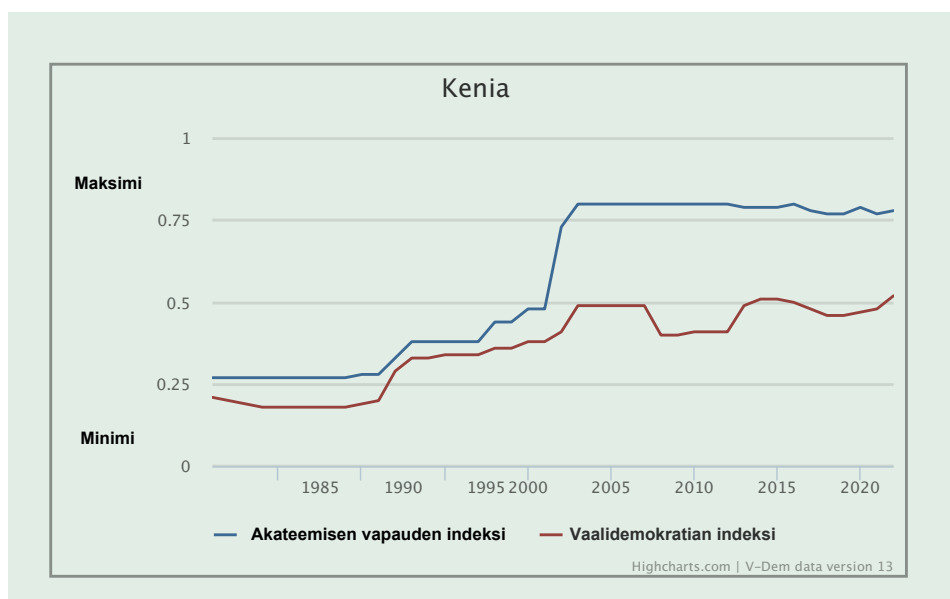
valmiita jopa manipuloimaan aineistojaan tai niiden analyysia, mutta maksoivat myöntyväisyydestään menettämällä akateemisen yhteisön arvostuksen.

Etnisten jakojen sävyttämät poliittiset jaot näkyivät edelleen myös yliopistoissa ja niiden resurssikamppailussa. Maakuntiin perustettuja uusia yliopistoja pidettiin tulonsiirtoina yksittäisille etnisille ryhmille. Ilmapiiiri oli kuitenkin vapautunut. Nairobien yliopistossa työskentelevä lehtori kertoi, että toisin kuin 1990-luvulla, luennoitsijat pystyivät puhumaan vapaasti. ”Nykyään voimme kritisoida hallitusta jopa silloin kun yleisössä on parlamentin jäseniä, turvallisuusviranomaisia ja johtavia virkamiehiä. Voimme puhua suoraan, meidän ei tarvitse puhua heille tavalla, jolla he haluaisivat meidän puhuvan.”

10. Lopuksi

Akateeminen vapaus tukee opetuksen ja tutkimuksen laatua (Karran & Mallinson, 2019), mutta se on myös tärkeä arvo ja tavoite sinänsä. Vaarassa olevien tutkijoiden ja opettajien kohdalla akateeminen vapaus yhdistyy perustavanlaatuisiin ihmisoikeuksiin. Juuri ihmisoikeudet motivoivat akateemista vapautta puolustavien kansainvälisten järjestöjen toimintaa.

Akateeminen vapaus ei kuitenkaan ole merkityksellistä ainoastaan tutkijoille ja opettajille itselleen. Viime kädessä kyse on vapaudesta, jolla on merkitystä koko yhteiskunnalle, joka on olemassa yhteiskuntaa eikä tutkijoita itseään varten. Poliittisen kontekstin ja historian sekä akateemisten instituutioiden, näistä tärkeimpänä yliopistojen, asemassa tapahtuneet muutokset auttavat ymmärtämään kehityskulkuja, joissa myös akateeminen tila on muuttunut.

Kuvio 6. Akateeminen vapaus ja demokratia Keniassa

Nopeita poliittisia muutoksia kohe-
neessa Afrikassa akateemisen vapauden
demokratiaa vahvistavat vaikutukset
näkyvät selvästi. Tämä tukee Daron
Acemoglu ja James Robinsonin teoriaa
demokraattisen kehityksen kapeasta
käytävästä, hallituksen vallan ja kansa-
laisyhteiskunnan vallan välisestä tasapai-
nosta (Acemoglu & Robinson, 2019).
Yliopiston ja sen antaman suojan akatee-
miselle vapaudelle voi ymmärtää juuri
tämän tasapainon kautta. Demokraattisen
päättöksenteon laatu riippuu siitä, kuinka
hyvin kansalaiset luottavat tieteelliseen
tietoon ja asiantuntijoiden mielipiteisiin.
Samalla on tärkeätä huomata yliopistolai-
toksen ja akateemisen vapauden kansain-
välisyys. Vaikka vaalidemokratia toteutuu
ja vahvistuu kansallisessa viitekehityksessä,
tiede etenee kansainvälisillä foorumeilla.
Esimerkiksi afrikkalaiset yliopistot ovat
alusta asti olleet myös kansainvälisiä
yliopistoja. Suhteet ovat olleet tiiviitä
entisiin siirtomaavaltoihin, kylmän sodan
blokkeihin, sittemmin myös Ukrainaan ja
Venäjään, kehitysyhteistyökumppaneihin
ja 2000-luvulla nouseviin mahteihin kuten

Intiaan, Turkkiin, Persianlahden maihin ja
erityisesti Kiinaan. Afrikkalainen älymystö
on aina ollut liikkuvaa ja hyvin verkottu-
nutta niin Afrikan sisällä kuin sen ulko-
puolellakin (Laakso, 2020). Kansainväli-
nen yhteistyö on akateemisen vapauden
voimavara.

Yliopistolaitoksen ja sen kansainväli-
syyden merkitystä kestäväälle kehitykselle
ei voi korostaa liikaa. Siksi ne ansaitsevat
myös kehitysyhteistyön kautta annettavan
tuen. Suuressa osassa Afrikkaa huolta
aiheuttaa riittävien resurssien puute. Koska
korkeakoulutus ja tutkimuskapasiteetin
rakentaminen vievät aikaa, myös niille
annetun tuen tulee olla pitkäjänteistä.

Artikkeli perustuu esitelmääni Suomalaisen
Tiedeakatemian teemaillalla 13.9.2021. Olen
kiitollinen yleisöltä saamistani kommentteista.
Anonyymien arvioitsijoiden ja lehden toimituk-
sen tekemät ehdotukset olivat arvokkaita
analyysini syventämiselle ja selventämiselle.

Kirjoittaja

Liisa Laakso

Professori Liisa Laakso on vanhempi tutkija Pohjoismai-
sessa Afrikka-instituutissa Upsalassa. Hän toiminut
Tampereen yliopiston rehtorina, dekaanina Helsingin
yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa ja
kansainvälisen kehitysyhteistyön professorina
Jyväskylän yliopistossa. Liisa Laakso on Suomen
Tiedeakatemiaan Ihmisoikeuskomitean puheenjohtaja.

Lähteet

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., & Yared, P. (2005).

From Education to Democracy? *American Economic Review*, 95(2), 44–49. <https://doi.org/10.1257/000282805774669916>

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2019). *The narrow corridor: States, societies, and the fate of liberty*. Penguin Press. <https://go.exlibris.link/mJG6Kbkj>

Akwa Ibom State University (SAR's Academic Freedom Monitoring Project). (2020). <https://www.scholarsatrisk.org/report/2020-04-29-akwa-ibom-state-university/>

Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education*, 41(1/2), 205–219. <https://doi.org/10.1023/A:1026791518365>

Appiagyei-Atua, K., Beiter, K., & Karran, T. (2016). A Review of Academic Freedom in Africa through the Prism of the UNESCO's 1997 Recommendation. *Journal of Higher Education in Africa / Revue de l'enseignement supérieur en Afrique*, 14(1), 85–117.

Bratton, M., & Van de Walle, N. (1997). *Democratic experiments in Africa: Regime transitions in comparative perspective*. Cambridge University Press.

Campbell, D. (2005). International Education and the Impact of the 'War on Terrorism'. *Irish Studies in International Affairs*, 16, 127–154.

Chronowski, N., & Vincze, A. (2021). The Hungarian Constitutional Court and the Central European University Case: Justice Delayed is Justice Denied: Decision of the Hungarian Constitutional Court of 6 July 2021 and the Judgment of the ECJ of 6 October 2020, Case C-66/18. *European Constitutional Law Review, Journal Article*, 1–19. <https://doi.org/10.1017/S1574019621000407>

Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C.H., Lindberg, S.I., Teorell, J., Altman, D., Bernhard, M., Cornelli, A., Fish, M. S., Gastaldi, L., Gjerløw, H., Glynn, A., Grahn, S., Hicken, A., Kinzelbach, K., Marquardt, K. L., McMann, K., Mechkova, V., Paxton, P., Pemstein, D., von Römer, J., Seim, B., Sigman, R., Skaaning, S-E., Staton, J., Tzelgov, E., Uberti, L., Wang, Y-t., Wig, T., Ziblatt, D. (2022). V-Dem Codebook v12, Varieties of Democracy (V-Dem) Project.

Dönmez, P. E., & Duman, A. (2021). Marketisation of Academia and Authoritarian Governments: The Cases of Hungary and Turkey in Critical Perspective. *Critical Sociology*, 47(7–8), 1127–1145. <https://doi.org/10.1177/0896920520976780>

Egypt arrests activists demanding prisoners are freed amid virus. (2020, March 19). *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/19/egypt-arrests-activists-demanding-prisoners-are-freed-amid-virus>

Erdmann, G., & Engel, U. (2007). Neopatrimonialism Reconsidered: Critical Review and Elaboration of an Elusive Concept. *Commonwealth & Comparative Politics*, 45(1), 95–119. <https://doi.org/10.1080/14662040601135813>

Free to Think 2021 (2021, December 9). Scholars at Risk. <https://www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2021/>

Freedom House. (2021). *Freedom in the World 2021: Democracy under Siege*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>

Friedlander, J. (2017). In the Eyes of Others: The Impact of the New School's Refugee Intellectuals in the United States. *Social Research*, 84(4), 873–893.

Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M., & Shleifer, A. (2007). Why does democracy need education? *Journal of Economic Growth*, 12(2), 77–99. <https://doi.org/10.1007/s10887-007-9015-1>

- Goldschmidt Pedersen, L. (2021, December 6). The Academic Culture War Comes to Denmark. *Jacobin*. <https://jacobinmag.com/2021/06/denmark-parliament-motion-research-fields-academic-freedom-feminism-postcolonial-migration-race-studies/>
- Grimm, J., & Saliba, I. (2017). Free Research in Fearful Times: Conceptualizing an Index to Monitor Academic Freedom [Data set]. In *Interdisciplinary Political Studies* (Vol. 3, Issue 1, pp. 42–75). <https://doi.org/10.1285/i20398573v3n1p41>
- International Bank for Reconstruction and Development. (1994). *Higher education: The lessons of experience*. World Bank. <https://go.exlibris.link/kMFjOw3g>
- IUPsyS — United Nations Activities. (1998). *International Journal of Psychology*, 33(2), 153–165. <https://doi.org/10.1080/002075998400529>
- Kampala Declaration. (1990). *The Kampala Declaration on Intellectual Freedom and Social Responsibility (1990)*. Symposium on Academic Freedom and Social Responsibility of Intellectuals (1990: Kampala). <https://digitallibrary.un.org/record/520822>
- Karran, T., Beiter, K., & Appiagyei-Atua, K. (2017). Measuring academic freedom in Europe: A criterion referenced approach. *Policy Reviews in Higher Education*, 1(2), 209–239. <https://doi.org/10.1080/23322969.2017.1307093>
- Karran, T., & Mallinson, L. (2019). Academic Freedom and World-Class Universities: A Virtuous Circle? *Higher Education Policy*, 32(3), 397–417.
- Kokutse, F. (2021, March 14). Fight for withdrawal of controversial bill continues. *University News, Africa Edition*. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210314080529787>
- Konings, P. (2004). Trade-Union Activism Among University Teachers During Cameroon's Political Liberalisation. *Nordic Journal of African Studies*, 13(3), 289–301.
- Kratou, H., & Laakso, L. (2021). The Impact of Academic Freedom on Democracy in Africa. *The Journal of Development Studies*, 0(0), 1–18. <https://doi.org/10.1080/00220388.2021.1988080>
- Laakso, L. (2020). Academic Mobility as Freedom in Africa. *Politikon*, 47(4), 442–459. <https://doi.org/10.1080/02589346.2020.1840023>
- Laakso, L. (2022). Vaarantavatto ihminen oikeusloukkaukset ja pakotteet tutkimusyhteistyön – vai tekevätkö ne siitä entistä tärkeämpää? *Tieteessä Tapattu*, 40(3). <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/3-2022/vaarantavatto-ihminen-oikeusloukkaukset-ja-pakotteet-tutkimusyhteistyon-vai-tekevatto>
- Le Programme national d'aide à l'accueil en urgence des scientifiques en exil (PAUSE). (2018). *La Lettre du Collège de France*, 42–43, 20–21. <https://doi.org/10.4000/lettre-cdf.3851>
- Levinson, R. (2007). Academic Freedom and the First Amendment. AAUP. <https://www.aaup.org/our-work/protecting-academic-freedom/academic-freedom-and-first-amendment-2007>
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, 53(1), 69–105. <https://doi.org/10.2307/1951731>
- Loyle, C. E. (2016). Overcoming Research Obstacles in Hybrid Regimes: Lessons from Rwanda: Overcoming Research Obstacles in Hybrid Regimes. *Social Science Quarterly*, 97(4), 923–935. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12346>
- Marks, S., Weindling, P., & Wintour, L. (2011). In Defence of Learning: *The Plight, Persecution, and Placement of Academic Refugees, 1933–1980s*. OUP/British Academy.

Marshall, M. G., Gurr, T. R., & Jaggers, K. (2019). *POLITY IV PROJECT: Dataset Users' Manual*. Center for Systemic Peace. <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2018.pdf> Value

Matenga, M. (2021, October 1). Varsities ordered to strategise for ED. *NewsDay*. <https://www.newsday.co.zw/2021/10/varsities-ordered-to-strategise-for-ed/>

Moyo, J. N. (1992). *Voting for democracy: A study of electoral politics in Zimbabwe*. University of Zimbabwe Publications.

Perry, E. J. (2020). Educated acquiescence: How academia sustains authoritarianism in China. *Theory and Society*, 49(1), 1–22. <http://dx.doi.org.ezproxy.its.uu.se/10.1007/s11186-019-09373-1>

Saint, W. S. (1992). *Universities in Africa: Strategies for stabilization and revitalization* (Vol. 194). World Bank. <https://go.exlibris.link/zw491xPt>

Sertdemir Özdemir, S. (2021). Pity the Exiled: Turkish Academics in Exile, the Problem of Compassion in Politics and the Promise of Dis-exile. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 936–952. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey076>

Spannagel, J., Kinzelbach, K., & Saliba, I. (2020). *The Academic Freedom Index and Other New*

Indicators Relating to Academic Space: An Introduction (No. 26; Varieties of Democracy (V-Dem) Users Working Paper Series).

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. (1966). FINLEX® - Valtiosopimukset. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006>

Teorell, J., Coppedge, M., Lindberg, S., & Skaaning, S.-E. (2019). Measuring Polyarchy Across the Globe, 1900–2017. *Studies in Comparative International Development*, 54(1), 71–95. <http://dx.doi.org.ezproxy.its.uu.se/10.1007/s12116-018-9268-z>

Times Higher Education Impact Rankings Methodology, Version 1.3. (2021). Times Higher Education.

Uganda arrests Stella Nyanzi at protest over coronavirus response. (2020, May 19). *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2020/5/19/uganda-arrests-stella-nyanzi-at-protest-over-coronavirus-response>

Väliveronon, E., & Saikkonen, S. (2021). Freedom of Expression Challenged: Scientists' Perspectives on Hidden Forms of Suppression and Self-censorship. *Science, Technology, & Human Values*, 46(6), 1172–1200. <https://doi.org/10.1177/0162243920978303>

SUOMALAINEN TIEDEAKATEMIA
FINNISH ACADEMY OF SCIENCE AND LETTERS
ACADEMIA SCIENTIARUM FENNICA